

כלכלה וגלובליזציה בישראל שינויים במבנה הבסיס הכלכלי של ישראל- אורית ווילסון

מבוא- מאז קום המדינה חלו שינויים במבנה הכלכלי של ישראל:
א. בשנים הראשונות לקום המדינה היה המשק הכלכלי הישראלי קטן ופשוט, והכלכלה הישראלית התבססה בעיקר על חקלאות ועל מעט תעשייה מסורתית (טקסטיל, מזון). במהלך השנים חל שינוי בבסיס הכלכלי, והמשק הכלכלי הפך לגדול ומורכב, הכולל תעשייה מודרנית עתירת ידע ושירותים מגוונים ואיכותיים.
ב. הצטמצמה המעורבות הציבורית (הממשלה ומוסדות ציבוריים אחרים) בכלכלה, והתחזקו כוחות השוק (יזמים פרטיים). ג. המשק הישראלי משתלב בתהליך הגלובליזציה – פתיחות אל הכלכלה העולמית והתחברות אליה.
בין כוחות השוק לבין מעורבות ציבורית: בשנים האחרונות מעצבים את כלכלת ישראל **שני** תהליכים מרכזיים:

1. נטייה להקטין את המעורבות הציבורית¹ (בחקלאות, בתעשיית טקסטיל, הפרטת חברות ממשלתיות) והתחזקות כוחות השוק² (יזמים פרטיים, בעלי חנויות, קונים ומוכרים פרטיים, לדוגמא בענף המסחר). אולם עדיין יש למעורבות הציבורית השפעה רבה על המשק. **כוחות השוק** מבצעים פעולות שמטרתן להגדיל את הרווחים של הפרט, בעוד שהמעורבות הציבורית נועדה לבצע פעולות לטובת הציבור כולו. מעורבות הממשלה יכולה להתבטא בדרכים שונות: א. בעלות שלמה או חלקית על מפעלים גדולים וחברות גדולות (כמו "חברת חשמל" ו"מקורות"), ב. קביעת מדיניות כלכלית בנושאים שונים למשל: עידוד ייצוא, או הגבלות על החזקת מטבע חוץ. חלוקת תקציבים ומתן תמיכה כלכלית למפעלים שונים. ד. פיקוח על הפעילות הכלכלית ע"י קביעת מחירים ו/או קביעת מכסות ייצור.

בשנים הראשונות למדינה, הממשלה הייתה מעורבת כמעט בכל הפעילויות הכלכליות וזאת משום שהמשק היה קטן וחסר משאבים, ורק כוח מרכזי כמו הממשלה היה יכול לענות על הצרכים הרבים של המדינה החדשה – פיתוח, ביטחון וקליטת עלייה. במשך הזמן האוכלוסייה גדלה, הפעילות הכלכלית התרחבה, ובסוף

---

¹ **מעורבות ציבורית** = התערבות של הממשלה ושל מוסדות ציבוריים בפעילות הכלכלית המתרחשת במשק של המדינה.

כלכלה = כלל הפעילויות של תושבי המדינה הקשורות לייצור מוצרים, לשיווקם, למכירתם ולצריכתם.

² **כוחות השוק** = פעילות כלכלית המתרחשת כאשר הקונים והמוכרים פועלים באופן חופשי, ללא מעורבות ציבורית.

כוחות השוק הם אלה הקובעים אילו מוצרים יהיו בשוק, באיזו כמות, ומה יהיה מחירם.

שנות ה-70 החל מרכז הכוח הכלכלי לעבור מהמשלה אל מוסדות וארגונים ציבוריים אחרים (כמו: עיריות ורשויות מקומיות, התאחדות התעשיינים ועוד) וליזמים פרטיים. המעורבות הציבורית הלכה והצטמצמה, המשלה החלה להפריט³ מפעלים כלכליים שהיו בבעלותה, והיזמים הפרטיים הקימו מפעלים חדשים לפי שיקולי הרווחיות שלהם. כאמור, בישראל, כמו במדינות מפותחות אחרות בעולם, יש מגמה להקטין את המעורבות הציבורית ולתת לכוחות השוק לפעול בחופשיות רבה יותר. עם זאת, למעורבות הציבורית עדין יש השפעה רבה על המשק הכלכלי, שכן ישראל כמדינת רווחה, אחד מתפקידיה הוא לדאוג לתעסוקת תושביה. לתפקיד זה חשיבות רבה בעת משבר כלכלי, שבו מפעלים רבים זקוקים לסיוע ממשלתי על מנת לא לקרוס/להיסגר.

2. השתלבות המשק הישראלי בתהליך הגלובליזציה - פתיחות אל הכלכלה העולמית והתחברות אליה.

התפתחות המשק הישראלי בשלוש נקודות זמן: בשנות ה-50, בשנות ה-70-80

ובשנות ה-2000

כלכלת ישראל בשנות ה-50

בשנות ה-50 גדלה אוכלוסיית מדינת ישראל במהירות, תוך 4 שנים הוכפל מספר תושבי ישראל. מצב זה יצר צורך בהגדלת מקורות המזון של ישראל, ולכן הענף הכלכלי שהתפתח בקצב מהיר ובתמיכת הממשלה היה **ענף החקלאות**. בתחום החקלאות, שימשה הפרדסנות כענף הייצוא העיקרי וכמקור הראשי למטבע חוץ. הקליטה המהירה דרשה השקעות כלכליות גדולות והמדינה נקלעה לקשיים כלכליים. על כן הוחלט על מדיניות חרום כלכלית – משטר **הצנע**⁴. שנות הצנע נמשכו משנת 1949 ועד 1959. במחצית השנייה של שנות ה-50 החלה צמיחה כלכלית שנבעה מהלוואות, מתרומות וממענקים שקבלה ישראל מגורמי חוץ שונים, וכן **מכספי השילומים**⁵ שקבלה מגרמניה, כפיצוי על הרס הרכוש היהודי, גזלתו ואובדנו בתק' השואה. ההון האיץ את הפעילות הכלכלית במדינה ותרם לעלייה בצריכה וברמת החיים. בכדי להקטין את התלות בייבוא, החלה להתפתח תעשייה

³ הפרטה = העברת הבעלות על חברות, על מפעלים או על **שירותים** ממשלתיים או **שירותים ציבוריים**, לידי אנשים פרטיים.

⁴ **צנע** = משטר כלכלי שהוכרז בישראל בשנת 1949 עקב המחסור ששרר אז בארץ, והוסר בהדרגה בשנות החמישים המוקדמות. במסגרתו הונהגה הקצבה של מוצרי מזון, ביגוד, כלי בית ועוד. הממשלה חילקה לכל התושבים "נקודות", וקניית המוצרים נעשתה באמצעותן.

⁵ **שילומים** = כספים ששולמו ע"י ממשלת גרמניה, כפיצוי על נזקי השואה. השילומים שולמו ישירות למדינת ישראל ואישית לניצולי השואה. ממשלת גרמניה התחייבה לשלם סך של 715 מיליון דולר במשך 12 שנים.

מקומית. התעשייה באותן שנים (שנות ה-50 וה-60) הייתה בעיקר לצריכה מקומית ולא לייצוא. הייתה זו בעיקר תעשייה מסורתית (מזון, טקסטיל), עתירת כוח-אדם. מיקום התעשיות המסורתיות היה בעיקר בעיירות הפיתוח, שהוקמו בעיקר בפריפריה, כחלק ממדיניות פיזור האוכלוסייה. כדי להגן על התעשייה המקומית הוטלו **מכסי מגן**⁶ גבוהים על מוצרי הייבוא. כדאי לדעת – בשנות ה-60 הסתיימה הקמתם של מפעלים ופרויקטים ממשלתיים גדולים (כגון המוביל הארצי ומפעלי ים המלח), שהעסיקו עובדים רבים וע"י כך הביאו להתפתחות המשק הכלכלי (אנשים עובדים מהווים כוח קנייה). כאשר הסתיימה הקמת מפעלים אלו הייתה האטה בפעילות הכלכלית, ובשנת 1966 נכנסה כלכלת ישראל ל**מיתון**⁷ – משבר כלכלי קשה, שבמהלכו כמעט ולא עלה התמ"ג. ממשבר זה נחלצה ישראל רק אחרי מלחמת ששת הימים (1967).

כלכלת ישראל בשנות ה-70 וה-80 - מלחמת ששת הימים הוציאה את ישראל מהמיתון העמוק והביאה לתקופה של צמיחה כלכלית מחודשת, שבמהלכה עלה התמ"ג ב-12% במוצע בשנה. הסיבות לצמיחה: הקמתם של יישובים חדשים, סלילת דרכים, התחדשות העלייה, פעילות מסחרית שהתפתחה עם שטחי יהודה ושומרון וחבל עזה, ותוספת כוח-אדם זול מאזורים אלה. בתק' זו התחזקה מגמת הייצוא של מוצרי תעשייה לחו"ל. בנוסף, החלה להתפתח תעשייה ביטחונית ענפה, וזאת כתוצאה מאמברגו⁸ על נשק לישראל, שהוטל ע"י ממשלת צרפת בשנת 1968- איסור זה גרם לפיתוח משמעותי של חברות תדירן, רפאל והתעשייה האווירית - כחלק מיוזמת משרד הביטחון לצמצם את תלותה של ישראל בספקים חיצוניים. אז גם הוקמו מפעלים ראשונים של תעשייה אזרחית עתירת ידע.

בתחום החקלאות עדיין ניכרת בתק' זו שליטה ממשלתית על הייצור, **שבאה לידי ביטוי כך:**

- **בפיקוח על המחירים** - הגנה על החקלאים ע"י פיקוח על מחירי התוצרת החקלאית.

- **בהטלת מכסות ייצור** (הגבלות על היקף הייצור במטרה למנוע עודפים ולשמור על רמת המחירים). כל גידול שעמד במכסה המוקצבת לו זיכה את בעליו בסובסידיה

⁶ **מכס מגן** = מכס המוטל על מוצרי ייבוא, כדי להגן על תוצרת מקבילה המיוצרת בישראל. דוגמה: הטלת מכס מגן על ביגוד תוצרת חוץ, איפשר לחברות טקסטיל ישראליות להתקיים.

⁷ **מיתון כלכלי** = נסיגה או האטה של כלכלת המדינה. המיתון מתאפיין, בין השאר, בעליית מספר המובטלים, בירידה בצריכה הפרטית, וברמת החיים ובהאטה בגידול התמ"ג.

⁸ **אמברגו** = צו האוסר לשלוח סחורות מסוימות, בעיקר נשק וציוד צבאי ממדינה מסוימת למדינה אחרת.

(= מענק, תמיכה כספית, הניתן לחקלאים במטרה לאפשר המשך פעילות חקלאית או כדי להוזיל את מחירי מוצריהם לצרכן).

לאחר מלחמת יום הכיפורים (1973) שוב האטה בפעילות הכלכלית של ישראל. התמ"ג עלה רק ב- 4% לשנה בממוצע, והאינפלציה⁹ דהרה – ערכו של המטבע הישראלי ירד במהירות ומחירי המוצרים עלו מיום ליום.

בסוף שנות ה-80 התרחשו שני משברים נוספים:

- **משבר החקלאות, שממנו לא התאוששה החקלאות עד היום – הגורמים למשבר: (1) ירידה במחירי התוצרת החקלאית בשל היווצרות עודפי ייצור עם כניסת הטכנולוגיה המתקדמת לענף. (2) צמצום מעורבותה של הממשלה ותמיכתה בחקלאות מצד אחד והגברת כוחות השוק מצד שני – המשק נחשף לתוצרת חקלאית זולה ממדינות אחרות, והחקלאים נאלצים לעמוד בתנאי תחרות קשים. בנוסף, קיימת תחרות רבה עם מדינות הים התיכון (ספרד, איטליה וצפון אפריקה) על הייצוא למדינות האיחוד האירופאי. (3) משבר הקיבוצים והמושבים – משנת 1985, בעקבות עלייה תלולה בריבית, התקשו החקלאים לפרוע את חובותיהם, שהצטברו לסכומי עתק. בסוף שנות השמונים נאלצה הממשלה להתערב, כדי למנוע התמוטטות משקים חקלאיים רבים (קיבוצים ומושבים כאחד). הועלו פתרונות על ידי הסדרי תשלומים ופריסת חובות, תוך ויתור הבנקים = הנושים על חלק מהם, במאמץ לחלץ את החקלאים מן המשבר. הפיכת אדמות חקלאיות ליעדים אחרים, היא אחד הצעדים הבולטים לפתרונו של משבר זה. (4) משבר המים – שנים שחונות ועלייה בצריכת המים צמצמו את מאגרי המים של המדינה. המחסור במים פגע קודם כל בחקלאות, שהיא הצרכנית העיקרית של המים.**

- **משבר התעשיות הביטחוניות, שבעקבותיו התחזקו תעשיות ההיי-טק האזרחיות - בשנות ה-80 ירד ייצוא נשק מישראל למדינות זרות, ומפעלי התעשייה הביטחונית נקלעו למשבר. רבים מהעובדים שעזבו את התעשיות הביטחוניות השתלבו בתעשיות היי-טק אזרחיות, תוך שימוש בידע ובניסיון שרכשו במסגרת הצבאית.**

כלכלת ישראל בשנות ה-2000 - שני תהליכים משמעותיים ביותר משפיעים על הכלכלה בישראל החל משנות ה-90 של המאה ה-20 ועד היום, והם: גלובליזציה¹⁰

⁹ אינפלציה = עלייה ברמת המחירים במדינה. עלייה זו גורמת לירידת ערך המטבע ולירידת כוח הקנייה של המטבע.

והפרטה¹¹. שני תהליכים עיקריים הביאו להתפתחות הגלובליזציה: הפיתוחים הטכנולוגיים החדשים בתחום התקשורת והעברת המידע – כמו למשל, התפתחות האינטרנט בשנות ה-90. – אלו מאפשרים העברת מידע, הון ושירותים במהירות רבה לכל מקום בעולם. צמצום ההגבלות על הייבוא של סחורות ממדינות אחרות ופתיחת הגבולות לסחורות כל העולם – כך נפתחו השווקים של אותן מדינות והתאפשר מעבר חופשי של סחורות ממדינה למדינה. הדבר יצר תחרות בין לאומית, כי המוצרים צריכים להתחרות, באיכותם ובמחירם במוצרים דומים המגיעים ממקומות שונים בעולם. דבר נוסף הוא שמוצרים דומים ושירותים דומים נצרכים בכל המדינות.

כלכלת ישראל והכלכלה הגלובלית

הקדמה: מהי כלכלה גלובלית? העולם נמצא כיום במצב שבו מדינות רבות משולבות זו בזו בכלכלתן, ונוצר שוק עולמי אחד שבו טכנולוגיה, מידע, הון, סחורות ועובדים זורמים ממקום למקום במהירות רבה וללא תלות במרחק. הדבר שהאיץ את התהליך הזה הוא הפיתוחים הטכנולוגיים החדשים בתחום התקשורת והעברת המידע – כמו למשל, התפתחות האינטרנט בשנות ה-90. התהליך התרחש כתוצאה מכך שמדינות רבות צמצמו את ההגבלות על יבוא של סחורות ממדינות אחרות, וכך "נפתחו" השווקים של אותן מדינות והתאפשר מעבר חופשי של סחורות ממדינה למדינה. הדבר יצר תחרות בין לאומית, כי המוצרים צריכים להתחרות, באיכותם ובמחירם במוצרים דומים המגיעים ממקומות שונים בעולם. דבר נוסף הוא שמוצרים דומים ושירותים דומים נצרכים בכל המדינות. את הכלכלה הגלובאלית מובלים ארגוני על כלכליים, שהחשובים שבהם הם "ארגון הסחר העולמי", "הבנק העולמי" ו"קרן המטבע הבין-לאומית". עיקר הפעילות של הכלכלה הגלובלית נעשית על ידי חברות רב-לאומיות כמו מקדונלד'ס, מיקרוסופט, מיצובישי ועוד. עוצמה כלכלית מחזיקות גם מדינות שחתמו על הסכמים לשיתוף פעולה כלכלי ופוליטי, כמו "מדינות האיחוד האירופי", או מדינות "נפט" א North "American Free Agreement".

¹⁰ גלובליזציה = תהליך כלל-עולמי שבו אנשים, הון, סחורות ורעיונות עוברים במהירות ממקום למקום, בלי שמרחק או גבולות יעכבו אותם. כך נוצר מעין שוק גלובלי אחד שיש לו השפעה על הכלכלה, הפוליטיקה, התרבות והחברה ברוב מדינות העולם. מקור השם הוא במילה: "גלובוס".

¹¹ הפרטה = העברת הבעלות על חברות, על מפעלים או על שירותים ממשלתיים או שירותים ציבוריים, לידי אנשים פרטיים.

הנהנות מעיקריות מתהליכי הגלובליזציה הן המדינות המפותחות, שבהן צמחו החברות הרב-לאומיות וארגוני-העל הכלכליים. אך הגלובליזציה היטיבה גם עם המדינות המתפתחות – היא פתחה לפניהן שווקים רבים ליצוא תוצרתן, בעיקר תוצרת חקלאית, ויצרה מקומות תעסוקה רבים.

תהליכי הגלובליזציה קבלו תאוצה מאז שהתפרק הגוש הקומוניסטי והסתיימה תקופת "המלחמה הקרה" בין ארה"ב וברית המועצות. הדבר יצר תנאים מתאימים לשיתוף פעולה כלכלי ותרבותי שחיזק את הגלובליזציה.

הגלובליזציה יוצרת תלות כלכלית בין המדינות, ומשבר כלכלי באחד מאזורי העולם עלול להפוך למשבר כלל-עולמי. מצד שני, הכלכלה הגלובלית יכולה למתן ולעצור משבר כלכלי באחד מהאזורים בעולם באמצעות התערבות ארגוני-על.

גלובליזציה במחלוקת

יש הטוענים נגד הגלובליזציה והטענות שהם מעלים הן:

- * רבות מהחברות הרב-לאומיות משקיעות רק מעט מרווחיהן בפיתוח הכלכלה של המדינות שהן פועלות בהן.
- * חברות רב-לאומיות רבות מעסיקות במפעלים שבמדינות המתפתחות ילדים ונשים בתנאי עבודה קשים ובשכר נמוך. הן סוגרות ומעבירות מפעלים ממדינה למדינה ולכתן הן מותירות אנשים רבים מחוסרי עבודה ולעתים אף גורמות למשבר כלכלי במדינה כולה.
- * הגלובליזציה מגדילה את הפער בין העשירים לעניים. וכך יש בעולם כ-1.3 מיליארד בני אדם ששכרם נמוך מדולר אחד ליום.
- * לחברות הרב-לאומיות יש כוח שהוא גדול מכוחן של ממשלות, והן יכולות להשפיע אפילו על החלטותיהן של ממשלות.
- * הגלובליזציה יוצרת תרבות עולמית הומוגנית (אחידה) ותוך כדי כך היא משפיעה על התרבויות המקומיות ומשנה אותן.
- * לעתים החברות הרב-לאומיות גורמות נזקים לסביבה. על ידי ניצור יתר של משאבים במדינות עניות. הן מייצרות פסולת גדולה המזהמת את המדינות שבהן פועלות בהן.
- * למרות החסרונות תהליך הגלובליזציה הוא עובדה ואי אפשר לעצור אותו או להחזירו לאחור.

המשק הישראלי משתלב בכלכלה הגלובאלית

בעבר כדי להגן על התוצרת הישראלית הוגבל יבוא של מוצרים זולים ממדינות אסיה, דרום אמריקה ואירופה המזרחית, והוטל מכס גבוה על מוצר יבוא מאירופה ומארה"ב. הדבר גרם לכך שמוצרי היבוא היו יקרים יותר מהמוצרים המקומיים, ואוכלוסיית ישראל קנתה בעיקר מוצרים מקומיים.

בשנות ה-90 חל שינוי בגישה הכלכלית, כשהמדינה ראתה את היתרון בהשתלבות בתהליך הגלובליזציה והחליטה לפתוח את המשק הישראלי. בכדי להשתלב בכלכלה הגלובאלית ערכה המדינה כמה רפורמות כלכליות:א. הסרת מכסים והגבלות על

היבוא – ישראל חתמה על "הסכמי סחר חופשי" עם מדינות רבות.

ב.הסרת ההגבלות על מטבע חוץ – כיום כל אחד יכול לרכוש מטבע חוץ ללא הגבלה ולהשקיע את הכסף במה שירצה ואיפה שירצה.ג. הפרטה של גופים כלכליים – ההפרטה, שהחלה כבר לפני 1990, קבלה תאוצה בשנות ה-90 בהשפעת ארגונים בין-לאומיים. כך נמכרו ארגונים ומוסדות כלכליים שהיו בבעלות הממשלה וההסתדרות לבעלים פרטיים. יש כוונה להמשיך את תהליך ההפרטה.

רפורמות אלו תרמו להשתלבות כלכלת ישראל בכלכלה הגלובלית, ובנוסף תרמו גם:

- היכולות הטכנולוגיות וההון האנושי המצויים במדינה, שעוררו התעניינות בעולם.

- תהליך השלום שהחל ב-1993, ותרם להגברת האמן בישראל ובכלכלתה ולהפסקה חלקית של "החרם הערבי".

הרפורמות הכלכליות - משכו משקיעים זרים לארץ. משכו חברות רב-לאומיות שרכשו חברות ישראליות,

- הביאו להקמת מפעלים ומרכזי פיתוח של חברות זרות בארץ, סייעו לצמיחתן של חברות ישראליות שהתמזגו או רכשו חברות זרות וחלקן אף הפכו לחברות רב-לאומיות. כתוצאה מכך ידעה ישראל צמיחה כלכלית מהירה במהלך שנות ה-

90.

התעשייה הישראלית משנה כיוון - תהליך הגלובליזציה גרם לשינויים ניכרים בענף התעשייה והם:

1. **שינוי במבנה התעשייה** – היקף התעשייה המסורתית הולך ומצטמצם ואילו התעשייה מתקדמת – של טכנולוגית העילית הולכת ומתחזקת. התעשייה המסורתית נחשפה לתחרות קשה עם מוצרי יבוא זולים כמו צעצועים, כלי בית, בדים ובגדים שהגיעו ברובם מהמזרח הרחוק. בעקבות כך נסגרו מפעלים רבים, עשרות אלפי עובדים פוטרו. חברת "אוסם" שנקלעה לקשיים כלכליים בגלל מוצרי יבוא זולים. כדי לצאת מהמשבר סגרה החברה מפעלים שעבדו בטכנולוגיה מיושנת, התמזגה עם "נסטלה" – חברה רב-לאומית, הפועלת ב-89 מדינות, והפכה לחלק ממנה. בפני חברת "אוסם" נפתחו שווקים חדשים ויתרות של שיווק ופרסום בין-לאומיים.
2. **הגידול ביצוא התעשייתי** – את עיקר התרומה ליצוא התעשייתי תרמו תעשיות הטכנולוגיה העילית.
3. **יצירת קשרים כלכליים בין לאומיים** – חברות רב לאומיות הקימו סניפים של חברות בת בארץ כמו אינטל, מוטורולה ומיקרוסופט, וחברות אחרות יצרו שותפויות ומיזוגים עם חברות ישראליות. במקביל חברות ישראליות הצליחו להפוך לחברות רב-לאומיות שיש להן סניפים ברחבי העולם.
4. **מהפכת ההיי-טק** – צמיחתה המהירה של תעשיית ההיי-טק שינתה את מעמדה הכלכלי של ישראל בעולם, וכיום היא מרכז חשוב לפיתוח מוצרים, בתחום התקשורת מרחוק, אבטחת מידע, הדפסות אלקטרוניות, ביו-טכנולוגיה, ציוד רפואי ועוד. רוב חברות ההיי-טק מתרכזות במטרופולינים שם נמצאים ריכוזי האוכלוסייה הגדולים והמוסדות להשכלה גבוהה, ובהם מיוצר ההון האנושי הנחוץ להן. חלק מחברות ההזנק – הסטרט-אפ – שהצליחו, נמכרו במחירים גבוהים לחברות גדולות באר ובעולם בסיום שלב הפיתוח. חברות ה"הזנק" זקוקות להון והן מגייסות כסף ממשקיעים שונים ומקימות קרנות למימון שלבי הרעיון והפיתוח. את ההון הן מקבלות מחברות "הון סיכון" תמורת השתתפות בבעלות על חברת ההיי-טק מתוך תקווה לרווחים בעתיד. גם ממשלת ישראל וגם משקיעים שונים מהעולם משקיעים בהון סיכון בישראל. הודות לתהליכי הגלובליזציה יותר מ-100 חברות הון סיכון מגייסות הון בבורסות הכספים במדינות שונות בעולם.

התנאים שעודדו את התפתחות תעשיית ההיי-טק בישראל

1. הון אנושי ותשתית מדעית מפותחת – לישראל הון אנושי ותשתית מדעית מפותחת – היא משופעת בכוח אדם מיומן ומשכיל, במוסדות להשכלה גבוהה ובמכוני מחקר. גם העלייה הרוסית תרמה לתוספת נכבדה של מהנדסים ואקדמאים.
2. השקעות גדולות במחקר ופיתוח (מ"פ) – מדינת ישראל תומכת במחקר ובפיתוח באמצעים שונים: היא מחלקת מענקים מקרן המ"פ, מקימה חממות טכנולוגיות, המעניקות סיוע במימון, בניהול ובשיווק למפעלים בתחילת דרכם, מממנת פרויקטים למחקר ופיתוח בשיתוף האוניברסיטאות וחברות תעשייה, חותמת על הסכמים לשיתוף פעולה בין-לאומי בנושא מ"פ עם מדינות רבות בעולם. מבחינת ההשקעה במ"פ כאחוז מהתמ"ג ישראל נמצאת במקום הראשון בעולם.
3. התעשיות הביטחוניות והמסגרות הצבאיות שימשו "חממה" למפעלי ההיי-טק אזרחיים – היכולת הטכנולוגית שהתפתחה בישראל החלה בצורך לפתח אמצעי לחימה מתוחכמים עבור צה"ל. במשך הזמן הפכו מוצריהן של תעשיות אלה לענף יצוא רווחי. המשבר בענף זה בשנות ה-80 הביא להקמת תעשיות אזרחיות שהתבססו על הידע והניסיון שרכשו במסגרות הביטחונות והצבאיות. מדובר על תעשיות בתחום התקשורת, האלקטרוניקה, האופטיקה, אבטחת המידע ועוד.
4. חתימת הסכמי סחר עם שני הגושים הכלכליים הגדולים בעולם – ישראל חתמה על הסכמי סחר עם "האיחוד האירופי" ועם הארגון הכלכלי של צפון אמריקה – "נפט"א. הסכמים אלו נותנים עדיפות לתעשיית ההיי-טק הישראלית בשווקים רבים ברחבי העולם.

תעשיית ההיי-טק במשבר

הקשרים הבין לאומיים של חברות ההיי-טק מעודדים את התפתחותן, אבל גם יוצרים תלות רבה בין החברות בעולם ובין החברות לבין הבורסות הגדולות בעולם. כך קורה שהמשבר כלכלי במדינות המובילות את תהליך הגלובליזציה, בעיקר בארה"ב הופך למשבר עולמי, והשפעתו ניכרת גם על תעשיית ההיי-טק הישראלית. המשבר הביא לפיטורים רבים בענף ההיי-טק.

ענף המסחר נחשף לתחרות בין-לאומית

בעקבות הגלובליזציה המשק הישראלי נפתח למסחר וליבוא של מוצרים ממדינות רבות בעולם. הסרת ההגבלות על היבוא נעשתה בהדרגה. החשיפה לתחרות השפיעה על הפעילות המסחרית של ישראל בכמה תחומים:

רשתות שיווק בין-לאומיות חדרו לשוק המקומי, וכיום ניתן לראות את כל המותגים הבין-לאומיים ממלאים את מדפי החנויות. מחירי המוצרים המיובאים והמקומיים ירדו בגלל התחרות ביניהם. מדובר בעיקר במוצרי טקסטיל, הלבשה והנעלה, כלי בית וציוד חשמלי לבית ועוד.

התפתחה תרבות מסחר חדשה והיא כוללת שיטות שיווק חדשות, עלייה באיכות המוצרים, ובעיקר עלייה ברמת השירות ללקוחות. הולכים וצומחים מרכזי מסחר גדולים, המשתרעים על שטחים נרחבים ונבנים על פי תקנים ודרישות של רשתות שיווק בין-לאומיות. הם כוללים מבנים ענקיים, מגרשי חניה רחבי ידיים.

סחר החוץ-שנות ה-90 היו שנים של פעילות מוגברת גם בתחום סחר החוץ של ישראל. היצוא גדל משום ששווקים רבים נפתחו לפני סחורות ישראליות, והיבוא גדל משום שחברות מסחריות בין-לאומיות נכנסו לישראל. הפער בין היבוא ליצוא הצטמצם – הגרעון במאזן התשלומים קטן.

מרכיבי היצוא באחוזים

51% חומרי גלם
21% מוצרי השקעה(מכונות, משאיות, אוניות,
12% דלק
16% מוצרי צריכה (מזון, משקאות, הלבשה

מרכיבי היצוא באחוזים

51% תעשייה
24% שירותים אחרים
מטוסים)
15% יהלומים
2% חקלאות
(והנעלה)
8% תיירות

ענף השירותים בצמיחה

מספר המועסקים בתעשייה ובחקלאות ירדו, אך בענף השירותים מספר המועסקים עולה. לתהליך הגלובליזציה הייתה השפעה רבה על השירותים היצרניים, ובעיקר על השירותים הפיננסיים – בנקאות, חברות השקעות, חברות אשראי ועוד. הדבר התבטא:

בעליה בחשיבותם של השירותים היצרניים – השירותים הפיננסיים הפכו למולי הכלכלי הגלובאלית. הדיווחים על הנעשה בבורסות העולם גורם לגידול במספר המועסקים בענף זה.

חברות עסקיות ישראליות משתלבות בחברות רב-לאומיות – נוצר קשר בין חברות ישראליות לחברות רב-לאומיות, בעיקר בתחומים כמו ראיית חשבון, פרסום, ביטוח, ייעוץ עסקי.

השירותים היצרניים מתקבצים יחד והופכים למרכזי עסקים גדולים – הם מתקבצים במרכזי המטרופולינים ויוצרים מרכזי עסקים גדולים. בישראל מרוכז חלק גדול מהשירותים היצרניים במע"ר של תל-אביב ושל רמת-גן. גם נציגים של חברות השקעה, קרנות הון סיכון ומשקיעים זרים אחרים המגיעים לארץ מתמקמים במטרופולין תל-אביב. כך הפכה תל-אביב למרכז הכלכלי של המדינה למוקד גלובאלי המרכז את הקשרים בין הכלכלה הישראלית לכלכלה העולמית.

שאלות

1. המשק הישראלי והכלכלה הגלובלית

א. תאר והסבר שלושה תהליכים שתרמו להשתלבות כלכלת ישראל בכלכלה הגלובלית.

ב. הסבר שני יתרונות ושני חסרונות של השתלבות כלכלת ישראל בכלכלה הגלובלית.

ג. הבא דוגמא אחת של ענף שמשגשג הודות להשתלבות זו, ודוגמא אחת לענף שנפגע מהשתלבות זו.

2. קרא את הקטע שלפניך וענה

" הייצוא הישראלי נמצא במגמת עליה משנות השישים. עיקר ההכנסה מגיעה מתעשיות העילית (היי-טק) ופחות מתעשיות מסורתיות. אחת הסיבות היא התפתחות הכלכלה הגלובלית – גלובליזציה. מדינת ישראל נקטה בפעולות כדי להתאים את המשק למתרחש בעולם על ידי פעולות כמו: הפרטה, הסרת ההגבלות על מטבע חוץ, הסרת מכסים והגבלות על יבוא. "

א. הסבר שלושה מהמושגים המופיעים בקטע.

ב. ציין והסבר שני גורמים להתפתחות תעשיות העילית בישראל.

ג. ציין והסבר יתרון אחד וחסרון אחד לתהליך הגלובליזציה.

3. בשאלה זו עליך להשתמש באטלס ישראל במפות העוסקות במבנה התעסוקה. עמודים 60-61 מפה י'- עיין בעמודות המציגות את המועסקים בישראל לפי ענפי כלכלה וענה:

א. תאר את המגמות והשינויים שחלו באחוז המועסקים בישראל בענפים: חקלאות, תעשייה, שירותים אישיים וציבוריים. ב. הסבר סיבה אחת לכל אחת מהמגמות שצינת לכל אחד מהענפים.

ג. עיין בעמוד 63, מפה ב'. תאר את תפרוסת תעשיית עתירת ידע בישראל. הבא

והסבר שני גורמים לתפרוסת שתיארת

4. המשק הישראלי בכלכלה הגלובלית

"שני גורמים חשובים מניעים את הפעילות הכלכלית במדינה: כוחות השוק והמעורבות הציבורית. בין שני כוחות אלה קיים מתח הנובע מהאינטרסים השונים, ולעיתים אף המנוגדים של שניהם...."

א. הסבר אחד המושגים: כוחות השוק או מעורבות ציבורית

ב. תאר שני תהליכים שתורמו להשתלבות ישראל בכלכלה הגלובלית

ב. הסבר יתרון אחד וחסרון אחד בהשתלבות הכלכלה הישראלית בכלכלה הגלובלית

5. כלכלת ישראל

עיין באטלס ישראל בגרף י' עמוד 61 למטה וענה:

א. תאר אילו שלושה שינויים חלו באחוז המועסקים בישראל? הסבר סיבה אחת לכל שינוי שציינת.

ב. "התעשייה עתירת הידע תופסת נתח גדול ביותר ביצוא הישראלי"

הסבר שלוש סיבות לכך. ג. על פי מפה ב' עמוד 63 - ציין מיקום של שני אזורים תעשייתיים הייטק, והצג שני גורמים שונים לכך.

כלכלת ישראל והגלובליזציה . שאלה ותשובה

א. מהי הכלכלה הגלובלית, תארו כיצד כלכלת ישראל משתלבת בתהליך זה

גלובליזציה היא תהליך בו כל מדינות העולם שותפות למעבר סחורות, זרימת מידע, שינוע והעברת מוצרים, מעבר כסף וכוח אדם ממקום למקום במהירות ובתהליך בו-זמני. הגורמים העיקריים לכך: פיתוח טכנולוגי, ופיתוח התחבורה.

זהו חלומה של האנושות ליצור עולם שבו ייעלמו הגבולות והמחסומים העומדים בדרכה של גלובליזציה- זרימה חופשית של הון, סחורות, שירותים, עבודה ומידע בין אזורים שונים.

זו היא התקדמות לעבר שיטה כלכלית אחת שנקראת כלכלת שוק ליברלית שבה אין כמעט התערבות של הממשלות בכלכלה הפנימית. התהליכים הכלכליים שתורמו להשתלבותה של ישראל בגלובליזציה:

1. פתיחת המשק הישראלי לסחורות מחו"ל על ידי רפורמות כלכליות שונות,

הורדת מיסוי על סחורות מיובאות, הפרטה וכניסה של חברות ישראליות לבורסות העולמיות. זה החל עם המהפך בשנת 1977 (עד אז המדיניות הכלכלית חברתית בישראל הייתה יותר סוציאליסטית)

2. התעניינות בהון האנושי ותהליך השלום שהחל באזור הביא משקיעים מחו"ל. תחזיות צמיחה חיוביות של הבנק העולמי למשק הישראלי.

3. חתימה על הסכמי סחר חופשי עם מדינות רבות.

4. הסרת המגבלות על מט"ח אפשרות להקמת מפעלים ישראלים בחו"ל ומפעלים זרים בישראל.

ב. הסבירו יתרון אחד וחסרון אחד של השתלבות כלכלת ישראל בכלכלה הגלובלית.

יתרונות- השתלבותן של חברות ישראליות בשוק העולמי ובמעגל היצור הבינלאומי (טבע, ישקר, צ'ק פוינט ועוד). כניסת חברות רב לאומיות ורכישת סטארט אפים ישראלים על ידיהן. הקמת אינטל בקרית גת. תורם לצמיחה של המשק הישראלי ולמעמדה של ישראל בעולם. הכנסת מטבע חוץ, פתיחת שווקי העולם למוצרים ישראליים.

חסרון: זוהי כלכלה אכזרית לחלשים. התעשייה הגלובלית מנצלת את אוכלוסיית העולם המתפתח החלשה, מעודדת יחסי עבודה של "קבלנות" שבה השכר נמוך, אין תנאים סוציאליים, ולרוב משפילה ומתייחסת לבני אדם כאל עבדים. והכול במחיר של רווחים לבעלי ההון. ההכנסות לפי דעות שונות והצמיחה הכלכלית אינה מחלחלת ומגיעה לאוכלוסייה הענייה בישראל. בנוסף: מי שלא עומד בתחרות מפסיד. לכן עסקים רבים נקלעו לקשיים בעלי מפעלים וחקלאים שלא עמדו בתחרות פשוטו את הרגל.

ג. הביאו דוגמה אחת של ענף כלכלי המשגשג הודות להשתלבות זו ודוגמה אחת של ענף כלכלי שנפגע מהשתלבות זו.

ענף משגשג - ההיטק- חברות ישראליות נרכשות על ידי חברות רב לאומיות המשאירות כאן את המפעלים ואף מרחיבות. דוגמאות" ישקר (נרכש לאחרונה ב-4 מיליארד דולר על ידי וורן באפט האמריקאי. אינטל, קומברס, צ'ק פוינט, טבע כחברה ישראלית משגשגת בקנה מידה בינלאומי, מיזוגים אסם עם נסטלה. שיצרו חברה בינלאומית משגשגת.

ענף שנפגע - תעשיות המסורתיות (צעצועים, כלי בית, בדים, בגדים- תעשיות אלו יצאו מחוץ לישראל בחיפוש אחרי כוח אדם זול יותר וניתן יותר לניצול. (אפילו דגלי ישראל מיוצרים בסין...)